

Ebu Osman el-Mâzinî'nin Arap Sarf ve Gramerine Dair Farklı Bazı Görüşleri

Öğr. Gör. Mehmet BALCIOĞLU*

Atf / ©- Balcioğlu, M. (2014). Ebu Osman el-Mâzinî'nin Arap Sarf ve Gramerine Dair Farklı Bazı Görüşleri, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 115-128.

Öz- Dil insanların birbiriyle anlaşabilmeleri için gerekli olan en önemli araçlardandır. Tarihin en eski dönemlerinden itibaren insanlar bir şekilde anlaşmaya çalışmışlardır. Dillerin ortaya çıkması konusunda farklı görüşler olsa da varlıkları inkâr edilmez bir gerçektir. Geçirmiş oldukları birçok evreden sonra günümüzde çok sayıda dil bulunmaktadır. Dilleri birbirinden ayıran en büyük özelliklerinden biri de hiç şüphesiz gramer kurallarıdır. En basitinden karmaşık olanına doğru bütün dillerde bu kurallar mevcuttur. Bunlar içerisinde özellikle Arapçada diğerlerine göre daha fazla ve karmaşık gramer kuralları vardır. Biz bu makalemizde Arapçada bulunan bu kuralların bir kısmının âlimler ve Ebu Osman el-Mâzinî tarafından nasıl değerlendirildiğini incelemeye çalışacağız.

Anahtar sözcükler- Gramer, dil, âlim, Arapça

Giriş

Nahiv ilmi Arapçanın gramer kurallarını inceleyen bir ilim dalıdır. Diğer bir deyişle “Arap dilinde kelimelerin, binâ¹ ve îrâb² açısından son hareketleri hakkında bilgi veren bir ilimdir.”³ Lügat mânası ve ıstılah olarak kullanılış sebebi bir yana, nahiv kelimesi başlangıçta morfoloji ve sentaksî içine alan geniş mânasıyla gramer karşılığı olarak kullanılıyor-

---

Makalenin geliş tarihi: 12.10.2014; Yayına kabul tarihi: 25.12.2014

* Çukurova Ü. İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı, e-posta: mbalci1@mynet.com

¹ Kelimenin cümle içerisinde hangi öge konumundan olursa olsun son harfinin hareketinin değişmesi demektir.

² Kelimenin cümle içerisindeki konumuna göre son harfinin hareketinin değişmesi demektir.

³ el-Galâyînî, Mustafa, *Câmiu'd-Durûsi'l-Arabîyye*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, I, 8.

du. Ancak III. yüzyılda morfoloji, sarf adıyla hemen hemen ayrı bir ihtisas sahası haline geldi ve nahiv daha çok sentaksı ifade etti.⁴

Arapçada nahiv çalışmalarının ne zaman ve nasıl başladığı konusunda kesin bir şey söylemek zordur. Bu konuda çok farklı rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Hz. Ali (r.a)'in talimatı üzerine Ebü'l- Esved ed-Düelî'nin genel bir taslak hazırladığı rivayettir.⁵ Arap dilinde nahiv ilminin oluşturulma sebeplerini dînî olan ve dînî olmayan olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür.⁶ Dine ait olanların başında ise şüphesiz Kur'an- Kerim'in korunması gelmektedir.⁷

Gramer çalışmalarını, daha hicrî ilk yüzyılın başlarında iki şehirde görmek mümkündür. Birbirlerinden farklı düşünen bu iki şehrin âlimlerinin tartışmaları bir dil mektebinin doğmasını sağlamıştır. Önce Basra, daha sonra da yine bu âlimlerin yetiştirdiği talebelerle Kûfe mektebi doğmuştur. İki mektep arasındaki görüş ayrılığını şu şekilde özetlemek mümkün olabilir: Kûfe ekolü dil konularında Basra'ya göre daha esnek davranabiliyordu.⁸ Her iki mektebe ait çok büyük dil âlimleri yetişmiştir. Biz her iki mektebe ait birkaç örnek vermekle yetineceğiz. er-Ruâsî, el-Kisâf, el-Ferrâ, İbn Sikkîr Kûfe mektebini temsil eden büyük dil âlimleridir.

Basra ekolü ise Sîbeveyhi, el-Ahfeş, Ebu Ubeyde, el-Asmaî ve bizim makalemiz de görüşleri üzerinde durmaya çalışacağımız Ebu Osman el-Mâzinî tarafından temsil edilmiştir.

Ebu Osman el-Mâzinî

Ebu Osman el-Mâzinî çok zeki, çalışkan, araştırmacı bir ruh sahibi ve dikkatli bir âlimdir.⁹ Diğer insanların ilk görüşte fark edemediği birçok konuyu el-Mâzinî, görür görmez anlayabilen bir özelliğe sahiptir. Bu hususiyetinden dolayı birçok kez farklı yer ve zamanda âlimlerin takdirine, devlet adamlarının da övgü ve mükâfatlarına mazhar olmuştur. Bunlardan birinin de şöyle gerçekleştiği rivayet edilir: Câriyenin biri, bir şiirdeki bir kelimeyi Osman el-Mâzinî'nin de kendisinin okuduğu gibi okuduğunu söylemesi üzerine halife Vâsık – Billâh onu saray davet etmiş ve görüşlerini beğendiğinden dolayı onunla dost olmuş ve ona maaş bağlatmıştır. Ebu Osman el-Mâzinî'nin sarayla irtibatı Mütevekkil Alellah zama-

⁴ Çetin, Nihad M, DİA, İstanbul, 1994, "Arap" maddesi, III, 272 - 309.

⁵ DİA, "Arap" maddesi.

⁶ Dayf, Şevki, *el-Medârisu'n-Nahviyye*, Dâru'l-Meârif, Kahire, 1968, 11.

⁷ Dayf, Şevki, *el-Medârisu'n- Nahviyye*, 11; Mustafa el-Galâyini, *Câmiu'd-Durûsi'l-Arabiyye*, I, 7.

⁸ DİA, "Arap" maddesi.

⁹ Dayf, Şevki, *el-Medârisu'n- Nahviyye*, 115.

nında da devam etmiştir.¹⁰ İnce zekâsı, ayrıntılı düşünebilme yeteneği onu birçok yer ve zamanda maddî manevî kazançlı konuma getirmiştir. Basra okulunun önde gelen simalarından biri olan el-Mâzinî,¹¹ daha önce nahivle birlikte ele alınan sarf ilmini müstakil bir ilim halinde tedvin eden ilk dilci olmuştur.¹²

Osman el-Mâzinî, tüm bu özellikleri sebebiyle, dile ait konularda içerisinden çıkılamayan problemler söz konusu olduğunda ve devlet adamları, âlimleri bu konularda tartıştırmak istediği zamanlarda aranan ve görüşüne başvuru insan olmuştur. Kimi zaman tartışmaya davet edilmiş, çoğu zaman da tartışmayı o başlatmıştır.

Biz bu makalede, Ebu Osman el-Mâzinî'nin gerek başlamış bir tartışmaya davet edilmesi gerek bizzat kendisinin başlattığı tartışmalardaki başarılarını incelemeye çalışacağız. Makalede görülebileceği gibi Ebu Osman el-Mâzinî, dile olan vukufiyeti sebebiyle genellikle ele aldığı konularda görüşünü kolaylıkla savunmuş ve muhataplarını ikna etmeyi başarmıştır.

Ebu Osman el-Mâzinî'nin diğer dil bilginlerinden farklı olarak değerlendirdiği konuları mümkün mertebe karşılaştırmalı bir şekilde ele almaya çalışacağız. Üzerinde durulan gramer konusunun diğer âlimlerce nasıl kabul edildiği, Osman el-Mâzinî'nin konunun hangi yönüne muhalefet ettiği hususu üzerinde durmaya gayret edeceğiz.

Ebu Osman el-Mâzinî'nin farklı bir açıdan ele aldığı konular

Kaynaklarda Ebu Osman el-Mâzinî'nin yaşamış olduğu şu olayla tartışma ortamlarına girdiği rivayet edilir:¹³

Ebu Osman el-Mâzinî birçok ilim merkezini dolaştıktan sonra memleketi Basra'ya döner. O sıralarda da Basra'da şöyle bir olay cereyan eder. Halife Vâsık'a hizmet etmesi için satın alınan bir câriye halifeye şu şiiri okur:

أَطْلَيْمُ إِنَّ مَصَابِكُمْ رَجَالًا   أهد السلام إليكم ظُلمًا¹⁴

Orada bulunanlardan bir kısmı ki (aralarında büyük dil âlimi et-Tevezzi de vardır) câriyeye: “ رَجَالًا ” kelimesini mansûb olarak okuduğu için itiraz ederler. Onlar bu kelimenin “ إِنَّ ” 'nin haberi olduğunu düşündükleri için merfû okunması gerektiğini ifade ederler. Hâl-

¹⁰ DîA, “Ebu Osman el-Mâzinî” maddesi.

¹¹ DîA, “Arap” maddesi.

¹² DîA, “Ebu Osman el-Mâzinî” maddesi.

¹³ DîA, “Ebu Osman el-Mâzinî” maddesi.

¹⁴ “Ey zalim! Size barış getiren adama kötülük yapmanız zulümdür.”

buki kelime “مصائبكم” masdarının mef’ûlü konumundadır. Beytin sonundaki “ظلم” kelimesi ise “إِن” ‘nin haberi durumundadır. Bunun üzerine câriye “ Bu sözümden dönmüyorum ve onu değiştirmiyorum da” der. “ Zira bu şiiri Basra’nın en büyük dil âlimi Ebu Osman el-Mâzinî’ye bu şekilde okudum ve buna itiraz etmedi.”

Halife Vâsık Ebu Osman el-Mâzinî’yi çağırır. El-Mâzinî halifenin huzuruna çıkar ve : “ Ben böyle düşünüyorum ” der. Halife bu sefer de et-Tevezzî’yi çağırır. O da daha önce söylediği aynı şeyi tekrar eder. “ رجلا ” kelimesi “ إِن ” nin haberi der. Dolayısıyla et-Tevezzî “ رجلا ” kelimesinin merfû olması gerektiğini iddia eder.

Bunun üzerine Ebu Osman el-Mâzinî et-Tevezzî’ye şu cümleyi nasıl okursun diye sorar:

إِنَّ ضَرْبَكَ زَيْدًا ظَلَمَ¹⁵

et-Tevezzî hatasını anlar ve bu delil bana yeter der.

Bu ve benzeri olaylar Ebu Osman el-Mâzinî’nin, zamanının en büyük nahiv âlimlerinden biri olmasını sağlamıştır.¹⁶

بَغِيَا kelimesiyle ilgili görüşü

Ebu Osman el-Mâzinî’nin diğer dil bilginlerinden farklı yorum yaptığı bir konu da Meryem sûresindeki ¹⁷ يَا أُخْتُ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكَ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَغِيًّا âyet-i kerimesinde bulunan “بغيا” kelimesidir. Anlatıldığına göre halife Vâsık âlimleri toplar ve onları tartıştırmak ister. Onlara âyetteki bu kelimenin müennes bir kelimenin sıfatı olmasına rağmen kendisinin niçin müennes olmadığını sorar. Birçok farklı cevap verilir fakat Vâsık hiçbirini beğenmez. Sonunda Ebu Osman el-Mâzinî bu kelimenin, فعول vezninde olmadığını, فاعول vezninde olduğunu, bu sebeple “إمرأة شكور” ifadesinde olduğu gibi sıfat durumunda müenneslik “ة” si almak zorunda olmadığını söyler. “بغى” nin aslı “بغوى” dir, و harfi ‘e dönmüş ve ي harfi de şeddelenmiştir. Böylece سيد ve ميت kelimelerinde olduğu gibi şeddeli ي olmuştur. Ancak Ebu Osman el-Mâzinî’nin bu görüşü ulaşabildiğimiz kaynaklarda mevcut değildir. el-Mâzinî’nin görüşüne katılan olmadığı gibi itiraz eden de olmamıştır.

¹⁵ “Senin Zeyd’i dövmen zulümdür.”

¹⁶ Dayf, Şevki, *el-Medârisu’n- Nahviyye*, 116.

¹⁷ “Ey Harun’nun kız kardeşi! Senin baban kötü bir insan değildi; annen de iffetsiz değildi.” Meryem, 19/28.

“ نكتل ” kelimesi ile ilgili görüşü:

Buna benzer bir durumun da halife Mütevekkil zamanında yaşandığı rivayet edilir. Anlatıldığına göre halife, Ebu Osman el-Mâzinî'den İbn Sikkî'te bir konu tartışmasını ister. Bunun üzerine el-Mâzinî de İbn Sikkî'e Yusuf sûresindeki " فَكَلَّمَا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ قَالُوا يَا " " نكتل " ifadesinin hangi vezinde olduğunu sorar. İbn Sikkî'in, bu kelimenin " نفعل " vezninde olduğunu söylemesi üzerine el-Mâzinî bu görüşün yanlış olduğunu, doğrusunun " نعتل " vezni olduğunu söyler ve şu açıklamayı yapar: Kelimenin aslı " كمال " den " نكتال " dir. Fiilin ikinci harfi hafz olmuş ve " نعتل " vezninde " نكتل " olmuştur.

el-Mâzinî'nin bu yorumu aynı şekilde R.Safi'nin el-Cedvel isimli eserinde de yer almaktadır.¹⁹ Kaynaklarda el-Mâzinî ile aynı görüşü paylaşan bir başka dil âlimiyle karşılaşmadık.

Tesniyelik elifi ve cemilik vavı ile ilgili görüşü

Ebu Osman el-Mâzinî'nin birçok dil âliminden farklı olarak yorumladığı konulardan bir tanesi de tesniyelik elifi ve cemilik vavidir. O bu harflerin, bilinenin aksine fâil olmadıklarını, müstetir fâile delalet eden birer alamet olduklarını söylemektedir. Bu duruma göre قما fiilindeki (ا) ile قاموا fiilindeki (و) harfleri cümlelerin fâili değil, tesniye ve cemi fâile delalet eden birer alamet durumundadırlar. Âlimlerin büyük çoğunluğuna (Usûlu'n-Nahv,²⁰ Evdahu'l-Mesâlik,²¹ el-İnsaf,²²) göre ise bu harfler, fiilin içerisinde bariz zamir ve fâil konumunda bulunmaktadır.

Böylece el-Mâzinî bu konuda da, âlimlerin birçoğundan farklı bir görüş ortaya koymuş olmaktadır.

¹⁸ "Babalarına döndüklerinde dediler ki: Ey babamız! Erzak bize yasaklandı. Kardeşimiz (Bünyamin'i) bizimle beraber gönder de (onun sayesinde) ölçüp alalım. Biz onu mutlaka koruyacağız." Yusuf, 12/63.

¹⁹ Safi, R, *el-Cedvel fi İrabi'l-Kur'an*, Dâru'r-Reşid, Dimaşk, 1995, 13, 20.

²⁰ Menâhic-u Câmiatu'l- Medineti'l- Âlemiyye, *Usûlü'n-Nahv* , Yüksek Lisans Tezi, Tez No: GARB5363, Mektebetü'ş-Şâmile, tsz, . 1 / 110.

²¹ İbn Hişâm, Ebu Muhammed Cemâluddin 'Abdullâh b. Yûsuf el-Ensârî, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyeti İbn Mâlik*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1979, IV / 301.

²² el-Enbârî, Ebulberekât Abdurrahmân b. Muhammed b. Ebî Said el-Enbârî, *el-İnsâf fi Mesâli'l-Hilâf*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, tsz, I / 33.

İsim – Fiillerle ilgili görüşü

Ebu Osman el-Mâzinî, isim - fiillerin gizli bir fiille nasb olmuş mef'ûlü mutlak olduklarını savunmuş ancak bu konuda yalnız kalmamıştır. Zira başka birçok âlim de bu kelimeleri aynı şekilde kabul etmişlerdir. Örneğin İbn Cinnî bu konuda onunla aynı görüşü paylaşmıştır.²³ el-Mâzinî'ye göre *هيهات* ve *شتان* isim - fiilleri *يُعَدُّ* anlamında *يُعَدُّ* fiilinin mef'ûlü mutlaklarıdır.²⁴

Cemi Müennes-i Salimle ilgili görüşü

el-Mâzinî'nin farklı olarak kabul ettiği bir görüşü de, cemi müennesi salim bir kelimenin fetha alabileceğini söylemesidir. Bu görüşünü cemi müennesi salimin cinsini nefyeden *لا* harfiyle kullanılma şartına bağlasa da onun gibi düşünen âlim olmamıştır. İbn Cinnî bu konuyu ele aldığı yerde cinsini nefyeden *لا* 'dan sonra gelen cemi müennesi salim için iki durumun söz konusu olduğunu ifade eder ve şöyle der: *لا* *مسلمات لك* ifadesinde fetha ve kesrâ olarak iki hareke şekli de doğrudur. Ancak der, bu durum Ebu Osman için böyledir. Onun dışındakiler kesradan başka harekeyi caiz görmezler.²⁵

Esmâ-i Hamse ile ilgili görüşü

Ebu Osman el-Mâzinî'nin en az bir önceki görüşü kadar ilginç farklı bir yorumu daha bulunmaktadır. Bu mevzuda da neredeyse diğer bütün âlimlerden farklı bir düşünceye sahiptir. Onu diğer âlimlerden ayıran bu görüşü de esma-i hamse ile ilgilidir. Bilindiği gibi bu beş isim (esma-i hamse), irabta kendine has bir özellik taşımaktadır. İrabı hareke yerine harfle olur. Örneğin *جاء أبوك* cümlesinde *أبوك* cümlelinin fâilidir ve ref alameti (و) harfidir. *رأيتُ أباك* cümlesinde ise *أبأك* mef'ûldür ve nasb alameti (ا) harfidir. *سلمتُ على أبيك* cümlesinde de *أبيك* cümlelinin mef'ûlü olup harf-i cerden dolayı mecrûrdur. Cer alameti de (ي) harfidir. Bu isimlerden geriye kalan (*حم، أخ، فو، ذو*) için de durum aynıdır. Nahiv âlimlerinin pek çoğu bu görüştedir. (İbn Akîl,²⁶ Abbas Hasan,²⁷ El-Galâyînî,²⁸ el-Fevzân²⁹.)

²³ İbn Cinnî, Ebu'l Feth Osman, *el-Hasâis*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, I / 228, II / 282-82-83-84.

²⁴ *Usûlu'n-Nahv*, I / 457.

²⁵ İbn Cinnî, *el-Hasâis*, I,497.

²⁶ İbn Akîl, Ebu Muhammed Bahâuddin Abdullah b. 'Abdurrahmân, Şerh-u İbn Akîl alâ Elfıyeti İbn Mâlik, Dâru't-Türâs, Kahire, 1980, I,47.

²⁷ Abbâs, Hasan, en-Nahvu'l-Vâfî, Dâru'l-Meârif, Kahire, 1973, I,193.

²⁸ Mustafa el-Galâyînî, *Câmiu'd-Durûsi'l-Arabıyye*, VI, I.

²⁹ el-Fevzân, Abdullah b. Salih, *Delîlu's-Sâlik ilâ Elfıyeti İbn Mâlik*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 1999, I, 286.

Ebu Osman el- Mâzinî ise bu beş ismin irabının da hareke ile olduğunu, (أ, و, ي) harflerinin ise işba (dolgu) olduklarını ifade eder. Mesela *أبوك جاء أبوك* cümlesinde *أبوك* cümlelenin fâili, ref alameti damme (و) harfi ise işbadır. Ve bu gerçekten orijinal bir görüştür.

Muzari Fiil ile ilgili görüşü

el-Mâzinî'nin en az yukarıdaki kadar bir başka ilginç görüşü ise muzari fiille ilgilidir. O birçok âlimden farklı olarak meczûm halinin murab değil mebni olduğunu ifade eder. Örneğin şu cümledeki muzari fiil ona göre mebnidir. *لم تقل حقاً. " Gerçeği söylemedin "* Cümledeki *تقل* fiili meczûmun bissukûn değil, mebniyyun alassükündür. Hâlbuki birçok âlime göre (Usûlu'n-Nahv³⁰ , İbn Serrâc³¹, el-Abkarî³²) burada fiil, cezm edatıyla meczûm muzari bir fiildir.

Mansûb Munfasıl ile ilgili görüşü

Ebu Osman el-Mâzinî'nin doğrudan kendi görüşü olmayan ancak vuku bulan bir tartışmada taraflar arasındaki tercihiyle ilgili bir konuyu da burada zikretmek istiyoruz. Mansûb munfasıl zamir olarak kabul edilen *إياه, إياك* gibi zamirlerdeki *إيا* ifadelerini Sîbeveyh zamir³³, (*ك* ve *هـ*) harflerini ise mulhak olarak kabul ederken, Halil b. Ahmed³⁴ *إيا* i gizli isim, (*ك* , *هـ*) zamirlerini ise muzafun ileyh olarak almaktadır. El-Mâzinî bu noktada tercihini Halil b. Ahmet'ten yana yapar.³⁵ Bu durumda oluşan anlam farklılığına dikkat çekmek için bir örnek vermek istiyoruz. *إياك نعبد* " âyeti Sîbeveyh'e göre: " Sadece sana kulluk yaparız " şeklinde olurken, Halil b. Ahmed ve el-Mâzinî'ye göre: " Sadece senin kulluğunu yaparız " şeklinde olmaktadır.

Mevsûllerle ilgili görüşü

el-Mâzinî'nin âlimlerle ihtilafa düştüğü ve neredeyse tek başına kaldığı konulardan birisi de ism-i mevsûllerle ilgilidir. Bilindiği üzere mevsûller ism-i mevsûl ve harf-i mevsûl olmak üzere iki grup şeklinde sınıflandırılmaktadır. Harf-i mevsûller: "Sılasıyla

³⁰ *Usûlu'n-Nahv*, II, 20.

³¹ İbn Serrâc, Ebu Bekr Muhammed b. Sehl , el-Usûl fî'n-Nahv, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1988., I, 48.

³² el-Abkarî, Ebu'l-Bekâ Muhibbuddin Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah, el-Lübâb fî İleli'l- Binâ ve'l-İrab, Dâru'l-Fıkr, Dimaşk, 1995, I, 20.

³³ Sibeveyhî, Amr b. Osmân b. Kanber, el-Kitâb, Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 1988, I, 165.

³⁴ es-Suyûtî, Celâluddin Abdurrahmân b. Ebi Bekr, Hemu'l-Hevâmi' fî Şerhi Cemi'l-Cevâmi', el-Mektebetü't-Tevfikıyye, Mısır, tsz, II, 242.

³⁵ Ebu Bekr es-Suyûtî, *Hemu'l- Hevâmi'*, II, 242.

beraber masdar olarak açıklanan harflerdir ”³⁶ şeklinde tanımlanan mevsûllerdir. Toplam beş tanedirler.³⁷ Bu mevsûlleri ism-i mevsûllerden ayıran en belirgin özellikleri âid zamirine ihtiyaç duymamalarıdır.³⁸

Müşterek ism-i mevsûller arasında bulunan ancak harf kabul edilen bir mevsûl daha bulunmaktadır. Bu mevsûl (اِ) mevsûlüdür. Bu harfin mevsûl görevi görebilmesi için bir takım şartlar vardır.³⁹ Yani kelimelerin önünde bulunan bütün (اِ) harfleri mevsûl değildir. Ancak ism-i fâil ve ism-i mef'ûller sarîh sıfat olarak kabul edildikleri için bunların önünde bulunan (اِ) mevsûl olarak kabul edilir.

Bu konuyu da bir âyet-i kerime ile açıklığa kavuşturmaya çalışalım:

“ إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ ”⁴⁰

Her iki kelimenin önünde bulunan (اِ) harfi de mevsûldür.

Konuyu bir de örnek bir cümle ile izah edelim: “ لَسْتُ بِالْجَاهِدِ فَضْلَكُمْ ”⁴¹ cümlesindeki “ جَاهِد ” ism-i fâilin önündeki (اِ) mevsûldür.

Şimdi de şu ifadedeki (اِ) harfini inceleyelim: “ أَفْلَحَ الْمُتَّقِي رَبَّهُ ”⁴²

Müttakî kelimesinin önündeki (اِ) harfini bazı âlimler ism-i mevsûl bir kısmı ise harf-i tarif olarak kabul ederken Ebu Osman el-Mâzinî harf-i mevsûl kabul etmektedir. Kendisinden başka çok az kişi bu şekilde düşünmüştür.⁴³

Tesniye ve cemi müzekker-i salimin irabı ile ilgili görüşü:

Ebu Osman el-Mâzinî'nin farklı yorumladığı bir diğer konu da tesniye ve cemi müzekker-i salimde bulunan (ي, و, ا) harfleridir. O bu harflerin irab harfi olmadığını, sadece o öğeye delalet ettiğini ifade etmektedir. Esmâ-i hamsede olduğu gibi bu harflerin irab alameti olmadığını söyler.⁴⁴ Konuyu bir örnekle açıklayalım: “ ذَهَبَ الْمُعَلِّمُونَ إِلَى الْمَدْرَسَةِ ”⁴⁵ cümlesinde bulunan الْمُعَلِّمُونَ kelimesi cümledeki fâilidir. Ref alameti (و) harfi değil (م) harfinin

³⁶ İbn Hişam el-Ensârî, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyeti İbn Mâlik*, I, 97.

³⁷ İbn Akil, *Şerh-u İbn Akil alâ Elfiyeti İbn Mâlik*, I, 40.

³⁸ Ali el-Murâdî, *Tevdîhu'l-Makâsid bi Şerh-i Elfiyeti İbn Mâlik*, I, 417.

³⁹ Ahmed el-Hâşimî, *Kavâidu'l-Esâsiye*, 104; Abbas Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfi*, I, 387.

⁴⁰ “Doğru söyleyen erkeklerle doğru söyleyen kadınlar...”

⁴¹ “İyiliğinizi inkâr edecek değilim”

⁴² “Rabbinden sakınan kurtulmuştur.”

⁴³ Ebu Bekr es-Suyûtî, *Hemu'l-Hevâmi*, I, 84.

⁴⁴ er-Râdî, Radiyuddin el-İstirâbâzi, *Şerhu'r-Râdi alel Kâfiye*, Câmiatü Karinus, 1978, I, 26.

⁴⁵ “Öğretmenler okula gitti.”

dammesidir. (و) harfi ise çoğul ve merfû olduğuna delalet etmektedir.⁴⁶ Hâlbuki Halil b. Ahmed⁴⁷, el-Mubberred⁴⁸, İbn Serrâc⁴⁹, Ali el-Harîrî⁵⁰, Abbâs Hasan⁵¹, el-Fevzân⁵², Muhammed İd⁵³, İbn Hişam⁵⁴, es-Suyûtî⁵⁵ el-Murâdî⁵⁶ ve el-Galâyînî⁵⁷ tesniye ve cemi müzekker-i salimin harfle irab edildiğini söylemektedir.

el-Mâzinî sadece nahiv ilmiyle ilgili konularda farklı görüş bildirmekle kalmamış, aynı zamanda bazı sarf mevzularında da orijinal ve farklı görüşler ileri sürmüştür. Bu bahiste kıyası şiddetle benimseyen bir âlim konumunda olmuştur. Öyle ki, kıyasa uymayan şeyleri yerleşik Arap dil kurallarında ve hatta Kur'an'da olsa bile reddetmiştir.⁵⁸

مَعَايِش kelimesiyle ilgili görüşü

Konuyla ilgili el-Mâzinî'nin, Kur'an-ı Kerimdeki şu âyette bulunan معَايِش kelimesi üzerindeki değerlendirmesini inceleyebiliriz.

(وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ)⁵⁹

Âyet-i kerimedeği zikrettiğimiz kelimeyi birçok kıraat ve nahiv âlimi er-Râzî⁶⁰, Zemahşerî⁶¹, eş-Şevkânî⁶², Celâleyn⁶³, Âlûsî⁶⁴, Mustafa Derviş⁶⁵, ez-Zeccâc⁶⁶ معَايِش

⁴⁶ Şerhu'r-Râdi alel Kâfiye, II, 8.

⁴⁷ el-Ferâhidî, Halil b. Ahmed, , *el-Cümel fi'n-Nahv*, Halep, 1995, I, 306.

⁴⁸ el-Mubberred, *el-Muktadab*, <http://www.alvarraq.com>

⁴⁹ İbn Serrâc, Ebu Bekr Muhammed b. Sehl , *el-Usûl fi'n-Nahv*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1988., I, 47.

⁵⁰ el-Harîrî, Kâsım b. Ali, *Mülihhatü'l-İrab*, Dâru's-Selâm, Kahire, 2005, I, 19.

⁵¹ Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfi*, I, 104.

⁵² el-Fevzân, Abdullah b. Salih, *Delîlu's-Sâlik ilâ Elfiyeti İbn Mâlik*, I, 32.

⁵³ Muhammed İd, *en-Nahvu'l-Musaffa*, el-Mektebetü's-Şâmîle, I, I.

⁵⁴ İbn Hişam el-Ensârî, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyeti İbn Mâlik*, I, 51.

⁵⁵ Ebu Bekr es-Suyûtî, *Hemu'l- Hevâmi*, I, 166.

⁵⁶ Ali el-Murâdî, *Tevdîhu'l-Makâsid bi Şerh-i Elfiyeti İbn Mâlik*, I, 331.

⁵⁷ Mustafa el-Galâyînî, *Câmiu'd-Durûsi'l-Arabiyye*, I, 16.

⁵⁸ DİA. "Ebu Osman el-Mâzinî" maddesi.

⁵⁹ "Doğrusu biz sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada size geçim vasıtaları verdik. Ne kadar da az şükre diyorsunuz." A'raf, 7/10.

⁶⁰ er-Râzî, Fahrüddin, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru lhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1420 h., XIV, 205.

⁶¹ ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Amr b. Ahmed, *el-Keşşâf an Hakâki Ğavâmidî't-Tenzil*, Dâru'l-Kitabî'l-Arabî, Beyrut, 1407 h., II, 89.

⁶² eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadir Elcâmiu Beyne Fenni'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmî't-Tefsîr*, <http://www.altafâsir.com>, II, 217.

⁶³ Ebu Bekr es-Suyûtî ve Ahmed el-Mahallî, *Tefsîru'l-Celâleyn*, 193.

şeklinde okurken, Ebu Osman el-Mâzinî kıyasa uygun olduğu için kelimeyi رسائل صحائف معاش kelimelerine kıyaslayarak معاش şeklinde okumaktadır.

Mamafih bu konuda el-Mâzinî gibi düşünen âlimler olsa da çoğunluk kelimeyi, yukarıda da belirttiğimiz gibi معاش şeklinde (ي) harfi ile okumuşlardır.⁶⁷

أشدّه kelimesiyle ilgili görüşü

Osman el-Mâzinî'nin farklı görüş beyan ettiği kelimelerden bir tanesi de Yusuf sûresi⁶⁸ (وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمُحْسِنِينَ) âyetinde geçen أشدّه kelimesidir. Biz önce Ebu Osman el-Mâzinî'nin konuyla ilgili düşüncesini belirttikten sonra diğer âlimlerin görüşlerini yorumlayalım.

Hemen belirtelim ki, el-Mâzinî bu kelime için de diğer birçok dil bilgininden farklı görüş benimsemektedir. Onun bu kelimeyle ilgili yorumu şöyledir:” Bu kelime müfredi olmayan cemi bir isimdir.”⁶⁹

Sibeveyhî, kelimenin شدّه kelimesinin cemisi olduğunu belirttikten sonra نعمة kelimesinin cemisinin de buna benzer bir şekilde أَنْعَمٌ olarak geldiğini ifade eder.⁷⁰

İbn Âdil bu kelimeyle ilgili üç farklı görüş olduğunu söyleyerek şunları zikreder:

- 1- Yukarıda bizim de üzerinde durduğumuz Sibeveyhî'nin görüşünü nakleder.
- 2- شدّد kelimesinin cemisi olduğunu söyledikten sonra bunun Kisâfî'nin görüşü olduğunu belirtir.
- 3- El-Mâzinî'nin de görüşü olan “müfredi olmayan cemi bir kelime olduğunu” ifade eder.⁷¹

⁶⁴ Âlûsî, Ebu's-Sena Şehâbuddin Mahmûd b. 'Abdullâh, Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Sebu'l-Mesânî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l- 'Arabî, Beyrut, 1997, VI, 116.

⁶⁵ Derviş, Muhyiddin b. Ahmed Mustafa, İrabu'l-Kurân ve Beyanuhü, Dâru'l-İrşâd, Hıms, 1415 h., III, 304.

⁶⁶ ez-Zeccâc, İbrahim b. Seriy b. Sehl, Meâni'l-Kur'ân ve İrabuhü, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1988, II, 320.

⁶⁷ İbn Kesîr, Ebu'l Fidâ İsmail İmâduddin b. Ömer b. Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1992, III, 386.

⁶⁸ “(Yusuf) erginlik çağına erişince, ona (isabetle) hükmetme (yeteneği) ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız.” Yusuf, 12/22.

⁶⁹ İbn Cinnî, el-Hasâis, I, 86.

⁷⁰ İbn Cinnî, el-Hasâis, I, 87.

⁷¹ İbn Âdil, Ömer b. Ali b., el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitâb, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1998,

Sonuç

İncelemiş olduğumuz bütün bu örneklerden sonra el-Mâzinî'nin Sarf ve Nahiv ilimlerinde yetkin bir isim olduğunu anlamış bulunuyoruz. Öğrencisi el-Mubberred onun bu yönüyle ilgili şöyle demektedir: "Sîbeveyh'den sonra nahiv ilminde Ebu Osman'dan daha bilgili kimse yetişmemiştir."⁷²

Bütün dillerin gramer kuralları konusunda dil bilgileri arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu kurallarla ilgili farklı görüşün olması dili ne oranda etkiler sorusu üzerinde durulmaya değer bir husustur. Zira gramer kurallarının anlama etkisi kabul edilmesi gereken bir gerçektir.

Ebu Osman el-Mâzinî'nin bu anlamda Arapça dilbilgisine büyük katkısının olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda üzerinde durulmaya değer bir husus dediğimiz konuyla ilgili el-Mâzinî, önemli çalışmalar yapmıştır. Gerek Nahiv gerek Sarf ilimlerinde diğer âlimlerden farklı olarak düşündüğü her mevzuda dile bir katkıda bulunduğunu görmekteyiz. Örneğin mansûb munfasıl zamirlerin incelendiği yerde de ifade ettiğimiz gibi bu zamirler, kabul edildiği konuma göre cümle yeni bir anlam kazanmaktadır. Arap dilindeki gramer kurallarının bütününde olduğu gibi, bizim makalede incelediğimiz hususlarda da, Basra ile Kûfe ekolleri arasında yaklaşım farklılığı bulunmaktadır. Kûfe ekolünün dilde daha esnek olması gramer kurallarını ele alma metodu üzerinde de etkili olmuştur. El-Mâzinî'nin bu ekolden olmamasına rağmen, kuralları daha esnek ve farklı yorumlaması ayrıca dikkat çekici bir durumdur. Bu da dilin zenginlik sebepleri arasında yerini almıştır.

Sonuç olarak hem farklı dil ekolleri ve hem de bu ekollere mensup dil âlimleri, yapmış oldukları önemli çalışmalar sonucu Arap diline bir zenginlik ve dil zevki kazandırmışlardır.

---

⁷² el-Kıffî, Cemaluddin Ebu Hasan Ali b. Yusuf, *İnbahu'r-Ruvat Alâ Enbahi'n-Nuhât*, tah. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Mektebetü'l-Asriyye, I. Baskı, Beyrut, 2004, I, 248.

Kaynaklar

- Abbâs, Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfi*, Dâru'l-Meârif, Kahire, 1973.
- el-Abkarî, Ebu'l-Bekâ Muhibbuddin Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah, *el-Lübâb fî İleli'l- Binâ ve'l-İrab*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1995.
- Âlûsî, Ebu's-Sena Şehâbuddin Mahmûd b. 'Abdullâh, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Sebu'l-Mesânî*, Dâru İhyâit-Türâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1997.
- Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli*, Doğu Matbaacılık, Ankara, 1980.
- Çetin, Nihad M, "Arap Maddesi" DİA, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994.
- Dayf, Şevki, *el-Medârisu'n-Nahviyye*, Dâru'l-Meârif, Kahire, 1968.
- Derviş, Muhyiddin b. Ahmed Mustafa, *İrabu'l-Kurân ve Beyanuhü*, Dâru'l-İrşâd, Hıms, 1415 h.
- el- Enbârî, Ebulberekât Abdurrahmân b. Muhammed b. Ebî Said el-Enbârî, *el-İnsâf fî Mesâli'l-Hilâf*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, tsz.
- el-Ferâhidî , Halîl b. Ahmed, , *el-Cümel fî'n-Nahv*, Halep, 1995.
- el-Fevzân, Abdullah b. Salih, *Delîlu's-Sâlik ilâ Elfiyeti İbn Mâlik*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1999.
- el-Galâyînî, Mustafa, *Câmiu'd-Durûsi'l-Arabiyye*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.
- el-Harîrî, Kâsım b. Ali, *Mülihhatü'l-İrab*, Dâru's-Selâm, Kahire, 2005, 88s.
- el-Hâşimî, Ahmed b. İbrahim b. Mustafa, *Kavâi'du'l-Esâsiyye*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1976.
- İbn Âdil, Ömer b. Ali b., *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitâb*, Dâru'l -Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut,1998.
- İbn Akîl, Ebu Muhammed Bahâuddin Abdullah b. 'Abdurrahmân, *Şerh-u İbn Akîl alâ Elfiyeti İbn Mâlik*, Dâru't-Türâs, Kahire, 1980.
- İbn Cinnî, Ebu'l Feth Osman, *el-Hasâis*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.
- İbn Hişâm, Ebu Muhammed Cemâluddin 'Abdullâh b. Yûsuf el-Ensârî, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyeti İbn Mâlik*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1979.
- İbn Kesîr, Ebu'l Fidâ İsmail İmâduddin b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1992.
- İbn Serrâc, Ebu Bekr Muhammed b. Sehl , *el-Usûl fî'n-Nahv*, Müessetü'r-Risâle, Beyrut, 1988.

- Îd, Muhammed, *en-Nahvu'l-Musaffâ*, Mektebetü'ş-Şebâb, el-Mektebetü'ş-Şâmile.
- el-Mahallî, Celâluddin Muhammed b. Ahmed; Celâluddin Abdurrahmân b. Ebi Bekr es-Suyûtî, *Tefsîru'l-Celâleyn*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, tsz.
- el-Murâdî, Ebu Muhammed Bedruddin Hasan b. Kâsım b. Abdullah Ali, *Tevdîhu'l-Makâsid ve'l-Mesâlik bi Şerh-i Elfiyeti İbn Mâlik*, Daru'l-Fikri'l-Arabî, Beyrut, 2008.
- el-Kiftî, Cemaluddin Ebu Hasan Ali b. Yusuf, *İnbahu'r-Ruvat Alâ Enbahi'n-Nuhât*, tah. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Mektebetü'l-Asriyye, I. Baskı, Beyrut, 2004.
- Menâhic-u Câmiatu'l- Medineti'l- Âlemiyye, *Usûlü'n-Nahv*, Yüksek Lisans Tezi, Tez No: GARB5363, Mektebetü'ş-Şâmile, tsz.
- el-Mubberred, Muhammed b. Yezîd b. Abdu'l Ekber, Eş-Şimâlî el-Ezdî, *el-Muktabadab*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, tsz.
- er-Râdî, Radiyuddin el-İstirâbâzi, *Şerhu'r-Râdi' ala'l- Kâfiye*, Câmiatü Karinus, 1978.
- er-Râzî, Fahrudin, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l- 'Arabî, Beyrut, 1420 h.
- Safi, R, *el-Cedvel fi İ'rabi'l-Kur'an*, Dâru'r-Reşid, Dimaşk, 1995.
- Sibeveyhî, Amr b. Osmân b. Kanber, *el-Kitâb*, Mektebetü'l-Hancı, Kahire, 1988.
- es-Suyûtî, Celâluddin Abdurrahmân b. Ebi Bekr, *Hemu'l-Hevâmi' fi Şerhi Cemi'l-Cevâmi'*, el-Mektebetü't-Tevfikiyeye, Mısır, tsz.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadir Elcâmiu Beyne Fenni'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsîr*, <http://www.altafâsir.com>
- ez-Zeccâc, İbrahim b.Seriy b. Sehl, *Meâni'l -Kur'ân ve İrabuhü*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1988.
- ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Amr b. Ahmed, *el-Keşşâf an Hakâki Ğavâmidit-Tenzil*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1407 h.

Some Different Views of Ebu Osman Al-Mazzini About Arabic Grammar and Morphology

Citation / ©-Balcioğlu, M. (2014). Some Different Views of Ebu Osman Al-Mazzini About Arabic Grammar and Morphology, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity*, 14 (2), 115-128.

Abstract- *Language is one of the most crucial tools for people to interact with each other. People have always tried to interact since the earliest period of the history. While there are different opinions regarding the emergence of languages, their existence is still an undeniable fact. There are a great many languages that have undergone various stages and exist today. One of the greatest distinguishing characteristics of the languages is doubtlessly their grammar rules. From the simplest to the most complex one, these rules are available in all languages. Among those languages, when compared to the others, there are further and more complex grammar rules in Arabic. In this article will we try to examine how very small part of the rules in Arabic is evaluated by the scholars.*

Keywords- *Grammar, language, scholars, Arabic*